

МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ І НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ РУХИ

В. Нахманович (м. Київ)

До питання про національний склад учасників каральних акцій в окупованому Києві у 1941–1943 рр.

Ми можемо виокремити два основних періоди (що хронологічно перетинаються) розстрілів у районі Бабиного Яра.

Перший тривав з вересня до середини листопада 1941 р. Розстріли у цей час, головним чином, проводилися мобільними підрозділами. У Києві діяли:

- 1) Частини зі складу айнзатцгрупи С:
  - штаб групи;
  - зондеркоманда 4а;
  - айнзатцкоманда 5;
  - 3-я рота 9-го резервного поліцейського батальйону;
  - 3-я рота батальйону військ СС особливого призначення.
- 2) Частини, підпорядковані головнокомандувачу (вищому фюререві) СС і поліції «Росія–Південь»:
  - поліцейський полк «Південь»:
    - штаб полку;
    - «штабна рота»;
    - 45-й резервний батальйон;
    - 303-й батальйон.
- 3) Крім того, до розстрілів у той чи інший спосіб залучали:
  - польову жандармерію;
  - частини вермахту;
  - підрозділи місцевої «української» поліції.

Найбільшою акцією у цей період став розстріл 33 771 єврея 29–30 вересня 1941 р. Відомі на цей час документи надають можливість наступним чином окреслити участь у ньому різних частин:

- розклеювання об'яв 28 вересня — українська поліція;
- патрулювання міста — 303-й і 45-й поліцейські батальйони;
- оточення — зондеркоманда 4а, українська поліція, польова жан-дармерія, поліцейський полк «Південь»;
- розстріл — зондеркоманда 4а, 45-й поліцейській батальйон, 3-я рота 9-го резервного поліцейського батальйону, 3-я рота батальйону військ СС особливого призначення, добровольці різних частин;
- збір речей розстріляних — українська поліція.

Паралельно з тим, з середини жовтня 1941 р. до кінця вересня 1943 р. Бабин Яр був місцем регулярних розстрілів (і поховань), які проводили органи поліції безпеки і СД у щільній співпраці з військовою і цивільною владою Києва.

Ми можемо виокремити три основні етапи регулярних розстрілів у Бабиному Яру.

Перший продовжувався з середини жовтня 1941 р. до весни 1942 р. Він починається на тлі триваючих масових акцій, і в цей час міська військова влада активно залучає для екзекуцій розташовані в Києві підрозділи айнзатцкоманди 5.

Другий етап: кінець зими 1942 р. — середина серпня 1943 р. — самостійна діяльність органів поліції безпеки і СД. До розстрілів спочатку залучають підрозділи поліції охорони порядку, а потім спеціально створену роту СД.

Власне для району Бабиного Яру цей період знаменується діяльністю Сирецького концтабору, створення якого відноситься до квітня–травня 1942 р.

Третій, заключний і найінтенсивніший період регулярних розстрілів у Бабиному Яру проходив на тлі роботи зі знищення трупів, які проводилися у Бабиному Яру в серпні–вересні 1943 р. Роботу вели в'язні Сирецького концтабору, яких було переселено у землянки, розташовані безпосередньо у самому Яру. Концтабір у цей період поступово евакуювали.

Роботи почалися 18 серпня і закінчилися 28 вересня 1943 р. Охорону здійснювала особлива команда 1005-а, укомплектована виключно офіцерським і унтер-офіцерським складом.

У жовтні — на початку листопада 1943 р. в районі Бабиного Яру знову проводила розстріли військова влада Києва.

Найбільш болючим є питання щодо участі у розстрілах українців. Воно має кілька складових:

1) Існує міф про те, що розстріли 29–30 вересня були здійснені за ініціативою та силами Буковинського куреню під наглядом німців. Реально же під час розстрілів українську поліцію в Києві тільки формували і у її складі було лише декілька десятків осіб.

2) Щодо взагалі участі службовців і підрозділів української допоміжної поліції у розстрілах, то час від часу їх залучали для цього німецької структури. Самостійно проводити розстріли українська поліція права не мала. Разом з тим відомі поодинокі ексцеси в Києві — випадки розправ з євреями місцевих жителів, у т.ч. поліцейських.

3) Питання щодо особового складу німецьких каральних органів залишається відкритим. Назагал, у них служили фольксдойче і, вірогідно, інші представники місцевого населення.

4) «Українськість» же власне «української поліції» теж є досить умовною. Основу її склали не приїжджі з Заходу націоналісти (яких взагалі було досить небагато), а колишні військовополонені Червоної армії. В подальшому на роботу до поліції йшли і місцеві жителі, в т.ч., наприклад, колишні службовці НКВС. Формально на службу брали виключно українців, але реально служили представники різних національностей.

Н. Бокій, О. Житков, І. Козир (м. Кіровоград)

Особливості національно-визвольної боротьби 1941–1945 рр. у Центральноукраїнському регіоні (за матеріалами Кіровоградщини)

До найменш розроблених аспектів історії Другої світової війни належить проблема функціонування місцевих органів окупаційної влади та діяльність національно-патріотичних сил на Правобережжі України в 1941–1944 рр.

Німецьке керівництво приділяло велику увагу продовольчому забезпеченню Райху і вермахту. Впровадження «нового земельного ладу» передбачало створення громадських господарств («громгоспів»). Це були ті ж самі колгоспи, які (зокрема на Кіровоградщині) зберігали навіть довоєнні назви. У Липнязькій сільській управі Добровеличківського району в роки окупації існували колишні колгоспи «Заповіт Ілліча», «Червоний партизан», «ім. Червоної армії» та ін. На початку 1943 р. було